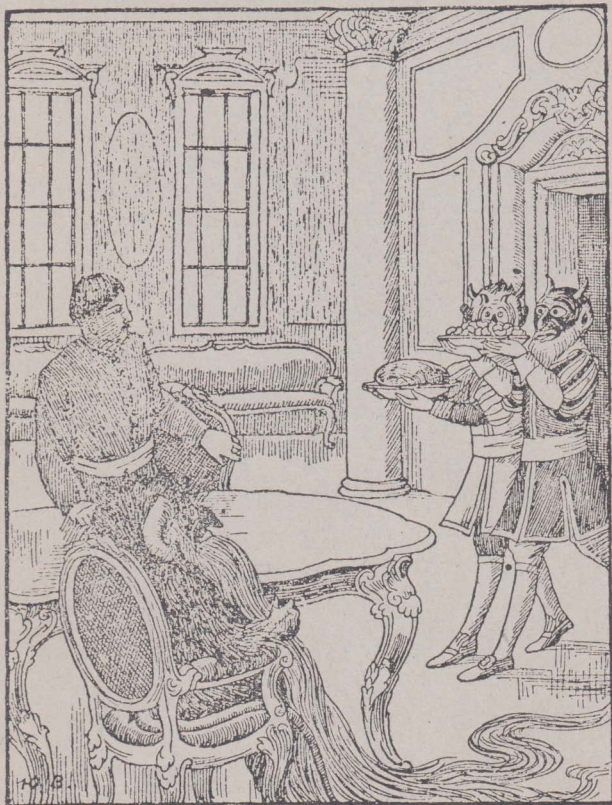

ПОКОТИГОРОШОК

ОПОВІДАННЯ ДЛЯ МОЛОДІ

Слуги принесли на золотих мисках хліб і біб.

ПОКОТИГОРОШОК

ОПОВІДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ

diasporiana.org.ua

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ
Виннипеґ, Ман.
1946

Published and Printed by
The Ukrainian Publishing Company of Canada, Ltd.
Winnipeg, Man.

Printed in Canada.

1. Як Сусова Оленка пропала.

Це була колись правда, а тепер казка.

На землі не таке було життя, як сьогодні. Просторо було ї буйно! Тай гарно ж, Господи!

Що вже гарне ї сьогодні наше Опілля, а колись у давну давнину воно було куди, куди краще! Просто рівні не було йому. Тай багате ж було, багате — по горбах не ліси, а праліси шуміли. А в цих пралісах звірні всякої аж кишіло....

І не жили тоді лісові звірі в незгоді з людьми, як опісля! Люди розуміли звірів, а звірі людей. І добре було ї людям і звірам.

А птиць усяких і співучих і болотяних що не злічити....

А риби в ріках! Казали, так густо було риби в обох Липах, що дрюга встромити бувало, так стояв просто і не схитнувся.

А бджіл у дуплах лісових хмари. А меду в щільниках! Мали ї люди, мали ї бджоли, мав і вуйко Бурмило доволі! Одні одним не завидували.

Багате було Опілля, таке вже багате.... Здавалось, Господь на рай сотворив його Дажбожим унукам!

А вже ж кращої сторононьки не було по всьому Опіллі, як ота долина над потоком, що ввесь заріс тростиною. А по горбах по-біч потока праліс шумить.

Там дуби тисячлітні, там граби, там буки, що верхами здається, хмар сягають — струнки такі та високі. Ярами збігають струмочки погожої джерельної води й вливаються до потока, що веться долиною.

Біля потока на пригорбі стояла загорода. Жив в ній Семен Сус зі своєю родиною. Невеличка вона була в нього. Старий, столітній дід Артим, жінка Ярина, два сини — Хведірко та Іванко, й дочка Оленка.

Не багатий був Семен тай не вбогий. Не ті часи були, що тепер, не така тіснота. Земля не міряна, кілька хоч, ори та сій. Хто більше вспів зорати та засіяти, той і багатший був.

Тож і Семен не до бідаків зачисляв себе, бо трудящий був і діти не ледащі вдалися.

Зависні люди таки багачами називали їх.

Бо то мала вся родина в що одягнутися в свято. Комора не порожна була й у хаті було всякого добра повно тай чистенько всюди було. А як у празник гості посходяться, бувало, то приймали гостей, як ніхто.

А ще була одна причина, чому Сусам так

велосся. Згода в їх домівці царила й слухняність приказам старого діда, що то, хоч йому вже сотня літ перейшла і силою й розумом не одного молодого засоромив би.

Що дід, бувало, прикаже, то святе! Що правда, то він ніколи не приказував, чи сьак, чи так мусить бути, а тільки наче б радив, що так або так було би добре. Та всі слухали цих порад, неначе би приказу.

— У діда досвід є! — бувало говорив Семен чужим людям.

— Мої покійні тато слухали діда, то й нам слухати слід.

І слухали тай добре велосся їм. Жили щасливо, задоволені. Аж ось неначе грім з ясного неба впало на них нещастя.

Одного дня каже батько синам:

— Підете сьогодні на Заліс орати.

— Добре, тату! — кажуть обидва сини.

Пішли.

Під полудне мати зготовила полуденок і сказала Оленці:

— Оленко, понесеш Хведіркови та Іванкові полуденок на Заліс.

Оленка пішла сміливо. Дорогу знала добре, чого ж їй боятися!? Спершу полем, далі лісом, за лісом сіножати, а там і їх поле — Заліс....

Іде, іде, зайшла в ліс....

Агій! А це що!?! Та не раз туди ходила. Відкіля тут роздороже? Ніколи не бачила? Хіба хто нову дорогу прирубав? Чи може її з тямки вибило? І ніяк не розбере, якою дорогою їй йти....

— Га, що діяти! Піду на вгад на право. Туди, здається мені, найпевніше. А може ні? Може на ліво....

Аж чує над собою голос:

— Чого ти так задумалася, Оленко?

Оленка оглянулася, аж глип на дубі, на конарі сидить чудовище: кудлате від ніг до голови, уха й ніс величезні, очі маленькі та меткі, а борода довга, довга, в пятеро така, як саме чудовище.

Оленка не дуже злякалася, бо то не нинішні часи, люди не були такі страхополохи, як тепер. Тай по лісах, по пралісах, по багнах повно було всяких чудовищ. Бодай так казки кажуть! Та все ж таки така несподівана стріча збентежила дівчину.

Та по хвилі вона подумала собі:

— Ігі, чого я збентежилася? Це напевно Див! А Див не робить людям шкоди, він добрий, хоч і не гарний.

І відповіла:

Несу братам в поле полуденок.

— Несу братам у поле полуденок, та блуд мене вчепився і я збилася з дороги. — А по хвилі спитала: — А звідкіля ви знаєте, що я Оленка?

— Ха, ха, ха! — засміялося чудовище, аж луна лісом пішла. — Я не знав би тебе, я всіх людей знаю. Не бійся нічого! Це Помана водить тебе, але я сильніший від неї! Вона мусить мене слухати! Я поведу тебе в Заліс до братів! Сміло за мною!

Оленка, як я вже казав, не була боягузка.

— Дуже вам буду вдячна! — відповіла чемненько й пішла за чудовищем, що не йшло дорогою, тільки попри дорогу пере-скакувало з дерева на дерево мов вивірка.

Йшли вони довго, довго....

Оленка стала вже нетерпеливитися:

— Щось ви мене за довго ведете! — каже.
— Мабуть і ви не знаєте дороги?

— Я не знаю дороги! Я всі дороги знаю, як свої зуби. Тобі тільки так здається, що це довго.

— Та бо вже й вечеріє! — завважила Оленка.

— Це не вечеріє, тільки сонце міниться тай тому потемніло.

Ідуть, ідуть знов, аж бачить Оленка, стоїть замок! Такий пишний та великий, що чу-

до! Оленка ще ніколи такого замку не бачила! Із цікавості забула про все й про братів і про полуденок, що для них несла.

Увійшли в браму, а вона за ними зараз зачинилася.

Чудовище свиснуло в пальці. Зараз вибігли слуги.

— Заведіть Оленку в кімнату на горі в вежі, що я вже давніше призначив для неї.

Слуги вхопили Оленку тай таки на руках понесли її. Вона й не знала, як опинилася на горі в кімнаті! Ні драбиною, ні сходами не йшли ні вона ні слуги! Кімнатка була гарна, хоч і маленька.

А чудовище каже до неї:

— Тут тобі, Оленко, жити й вікувати! Не бачити вже тобі ні батька, ні неньки, ні братів твоїх. Ти моя бранка. Будь слухняна мені, а добре тобі буде.

Аж тепер Оленка не видержала і заплакала:

— Добродію ласкавий, на віщо вам мене бідної! Пустіть мене до братів, вони голодні.

— Не журися, не голодні! Я вже післав ім слугою полуденок.

— То відпустіть мене до дому, до батенька тай ненечки, щоб не тужили за мною.

— Не журися, вони не будуть тужити за

тобою. У них замість тебе буде син, що його твої родичі за всіх вас полюблять.

Сказало це чудовище тай зникло за дверми, а двері самі замкнулися на сім замків, на сім печаток запечаталися.

Оленка впала на постіль і залилася гіркими сльозами:

— Ненечко, батечку, братчики мої, ой, не бачитоньки вже вас мені нещасній!

Та дарма, слізьми долі не зміниш, лиха не направиш, хіба погіршиш.

Плакала, плакала Оленка, а далі і сліз не стало.

Стільки її розради, що ластівочка! Вона над її віконцем гніздечко построїла собі й часто щебетала Оленці:

— Не журися, Оленочко, не ридай! Прийде час, прийде хвилина, горю край, віднайде тебе родина. Прийде лицар молодий тай увільнить із неволі всіх батьків твоїх дітей, поведе вас всіх до долі. Лиш надії ти не трать, жди і вір у нову силу, що дасть волі благодять, темним духам дасть могилу.

Не багато розуміла Оленка з цього щебету ластівки, та всеж таки щебет птички успокоював дівчинку й будив у її серці надію, що її неволі прийде кінець.

— Ждатиму, — сказала собі, — терпляче, плачем не накличу собі долі.
І вона ждала.

2. Брати шукають Оленки.

Пізно в вечер вернулися брати з поля.

— А де ж Оленка? — спитала мати.

— Оленка!? Її нема? Вона вернула таки зараз. Не хотіла ждати, аж ми будемо вертати, — сказав Хведорко.

— Падоньку мій нещасливий, — зарептувала мати в трівозі. — Якесь лихо приключилося. Блуд певно вчепився, коли досі нема.

Батько заспокоював матір:

— Може злякалася, як прийшло йти лісом тай заночувала де в побережника. Побачимо завтра, як не верне, значить, щось лихого приключилося дівчині й треба буде питати за нею та шукати її.

Так радив і дідусь.

Невесела була ніч. Ніхто в хаті не спав. . . Рано скоро світ позривалися всі та ждали нетерпляче Оленки. А Оленки як нема, так нема!

Батько вибрався до побережника, що жив гень під Залісом.

— Чи не ночувала в вас моя Оленка? — питає.

— Ні, — каже побережник, — зовсім не бачили ми її.

— Ой, горенько, пропала дівчина! — вдарився батько об поли руками. Сумний він повернув у хату. Стали у хаті раду радити, що діяти?

А дідусь каже:

— Нема іншої ради, тільки комусь із нас треба піти шукати її.

— Та певно, що тільки так, — притакнув батько, — та кому йти? Ви найскорше дали б раду собі, дідусю, та це вже не на ваші ноги, тай не на сили ваші. Випадало б мені йти.

— Ні, тату! Годі, щоб господарство без вас остало! Піду я, — каже на це Хведірко.

— Він добре каже, — похвалив дідусь, — нехай іде він! Він молодий, дужий тай не дурний, дасть собі раду.

На цьому стало.

Тільки мати нерада була цьому:

Мое материнське серце чує, що й йому грозить лихо.

Та Хведірко рішився. Мати все приготувала йому в дорогу й він попрощався з усіма тай пішов.

Іде, іде, аж глип, ластівочка біля нього.
Так і щебече:

— Як прийдеш на роздорожжа, не диви-
ся на дерево і не слухай Лихого. Іди на ліво.

— Щось воно вже є, — подумав Хведірко.
— Боже помагай.

І пішов даліше. Іде, іде, — аж уже і роз-
дорожжа.

— Туди на ліво, — каже до себе! — Казала
ластівка йти на ліво.

І вже хотів йти даліше, аж чує:

— То ти, Хведірку, йдеш Оленку шука-
ти?

Хведірко оглянувся довкола себе, нема ні-
кого. Глип у гору на дерево, аж там чудови-
ще! Кудлате від ніг до голови, уха й ніс ве-
личезні, очи маленькі та меткі, а борода дов-
га, в пятеро так, як саме чудовище.

Хведірко пригадав собі, що ластівка ще-
бетала, щоб на гору не дивитися та вже за пі-
зно було. . . .

І сміло каже до Лихого:

— Так сестри шукаю! А ти звідки знаєш
Оленку?

— Знаю, бо вона в мене! — каже Лихий.

— У тебе? — здивувався Хведірко.

— У мене, що ж тут дивного! Сподобала-
ся мені, тай я взяв її.

— Ти мусиш мені її віддати, ані то не вийдеш живий з моїх рук! — скричав люто Хведірко.

— Ха, ха, ха! А диви: жаба до коня пнеться! Ти знаєш, Хведірку, мені сподобалася твоя відвага й завзяття! Ходім до мене, будемо битися! Як що побореш мене, то візьмеш сестру, а як ні, то я візьму тебе в неволю.

— Згода! — відповів Хведірко, — нехай буде по твому.

— Де ж моя сестра? — спитав Хведірко, коли ввійшли перед палату.

— Ось там у вежі! Та ти тепер до неї не підеш, перше мусимо боротися. Побореш мене, тоді забереш собі сестру! Та я не хочу твоєї кривди! Перше мусиш набратися сили. А щоб її набратися, мусиш попоїсти кремінного хліба та залізного бобу.

І свиснув на слуг.

Слуги заразісінько внесли на золотих мисках хліб і біб.

— Ну, сідаймо, Хведірку, тай їймо, — каже Лихий.

— Чудний в тебе хліб і біб! — каже Хведірко.

— Потвердий трохи, — відповів Лихий, — та за те сили додає.

Узяв Хведірко хліб і пробує кусати. Та де тобі, скорше всі зуби повиломлюєш, ніж укусиш! Пробує бобу, ще гірше.

— Ні, — каже до Лихого, — це не на мої зуби.

— Не будеш їсти, то й сил не здобудеш! Тоді не нарікай, коли я тебе переможу. А може зречешся Оленки й не будеш боротися?

— Зректися Оленки!? Ніколи! Яка б то честь у мене була! Ні, нехай і згину, а боротися таки буду! Згину, то згину з честю, а коли б вернувся без боротьби, то не міг би нікому в очи поглянути. Ходім боротися.

— Стривай, — каже Лихий заїдаючи біб. (Хліб уже весь сперіщив). — Стривай, нехай підім собі, сил наберу.

Коли зїв увесь біб, підвівся тай каже:

— Тепер ходім боротися на мідяному тоці.

— Як йти, то ходім, — каже Хведірко.

Пішли. Як доходили до току, поперед Хведірка стала кружити ластівочка й щебетати:

— Хапай Лихого за бороду, хапай Лихого за бороду.

Лихий не розумів ластівки, бо що лихе, не розуміло мови звірят, ні птиць! Тільки для добрих мова звірят була зрозуміла.

Станули проти себе.

Хведірко зразу думав узяти чудовище за бороду, та зараз подумав собі:

— Це був би підступ, а я хочу чесно боротися. . . .

Довго Хведірко не давався, та вкінці не видержав. Лихий був сильніший від нього. Поборов Хведірка та як не гукне ним до току. Бідний Хведірко тільки зойкнув тай без тями впав.

А нещасна Оленочка й не знала, що з її братчиком склалося.

Тужила за домом та ждала ратунку. Хоч із відки цей ратунок мав прийти, ніяк не знала.

Ждала й вірила.

А ластівочка щебетушка полинула аж гень під вікна Сусів. Під стріхою їх хати й гніздечко собі виліпила.

Як тільки побачила Іванка, зараз і щебетала:

— Ти в дорогу вибирайся, поратуй сестру і брата, ні хвилиночки не гайся, бо пропаде рід і хата.

Слухав Іванко цього щебету день у день та така туга оповила його душу, що він ніде спокою не міг знайти. Чах на виду.

Зажурилися батько та ненька: Одна дитина їм осталася тай чахне, вяне.

І питають у нього батько тай мати:

— Що з тобою, Іванку! Ти зовсім змарнів, ти нездужаєш?

А він:

— Ні ненечко! Ні батечку! Я здоровісінький.

Батько й ненька журилися та не знали причини.

Та старий дід угадав:

— Ти, Іванчику, тужиш за братом та сестрою?

— Так, — дідусю! — відповів він і оповів дідусеві про це, що ластівка день у день щебече йому.

— Ластівочка добрий посол. Тобі, Іванчику, послухати б її тай піти шукати сестри та брата.

Зрадів Іванчик, мов на ново на світ народився.

— Я дідусю, давно пішов би був уже, та не маю відваги сказати родичам цього. Боюся, що відмовлять мені, не дозволять ніяк пійти шукати брата й Оленки. Може б ви, дідусю, заступилися за мною, сказали своє слово — а батько та ненька чей послухають вас.

— Добре, Іванку, скажу.

Став старий умовляти сина та невістку:

— Коли хочете, щоб ваш син був здоров та щасливий, пустіть його шукати Оленки та Хведірка. Не пустите, то від туги пропаде.

Батько й мати зразу не давали ніяк намовити себе. Найдовше опиралася мати.

— Один він остав нам і цей пропаде, — говорила вона.

— Сяк чи так пропаде, — відповідав дідусь твердо. — Та піде, то все ж може вернути, ще брата й сестру привести. Ніхто не знає, що кому доля судила. Ластівочка добрий посол, неправди не щебече.

— Може й ваша правда, татуню, — сказала вкінці невістка, — то нехай уже буде по вашому, нехай йде.

І поблагословила Іванчика на дорогу.

Пішов Іванчик. І така сама доля зустрінула його. Упав без тями на мідяному тоці. Там і оставило його чудовище біля Хведірка.

— Лежить тут обидва до суду-віку, — сказало згідно.

І пішло у свій терем над нещасною Оленкою знущатися.

Сумує Оленка, тужить та віри не тратить. Стільки її розрадоньки, що ластівочка при-

летить тай щебече. За її щебетом Оленка забуває на хвилину своє горе. Терпить і вірить.

3. Народини Покотигорошка.

Журився батько, плакала ненька по втра-ті всіх дітей. Сумно стало в хаті Сусів. Праця не бралася ні Семена, ні Ярини. Тільки старий дід Артим не тратив віри. Все, бувало, потішає сина тай невістку:

— Не плачте, не журіться, Бог дасть, повернуть ваші діти.

Та Семен та Ярина зразу нічого дідові не відповідали, а там, коли дід не кидав потішати їх, сказав Семен:

— Ей, діду, дали б ви спокій зі своїми надіями! А то може б я тай Ярина й забули уже про дітей та й лекше стало б, а ви все пригадуєте нам дітей, що вже ніколи не вернуть — пропали.

Тоді старий Артим докоряв синові тай невістці:

— Я знаю, ви раді б забути дітей, щоб могли спокійно жити. Та я старий, совість ваша, не даю вам забути їх.

За багато цього було вже Семенові й він обурювався на старого батька:

Як тільки побачила Іванка, зараз і щебетала.

— Що то ви, тату, чи ж то ми винні, що наші діти пропали, чи ж ми їх на загибіль висилали?

Тут вмішалася вже й Ярина:

— Коли хто винен, то хіба ви, татуню, бо через вас пішов і Хведірко й Іванко. Ви ж намовляли їх, щоб ішли шукати Оленки.

Болів такий докір старого Артима, та він нічого не відповідав невістці. Знав, що вона говорить не зі злоби, а з жалю за дітьми.

І відповідав дід:

— А я таки певний, що діти повернуть живі та здорові.

Син та невістка вкінці вже й перестали зважати на таке говорення старого.

— Здитинів уже старий та теревені плете! Шкода й слухати, — говорить бувало на це все Ярина.

Аж одної днини, а було це в самісенькі жнива, Ярина жала пшеницю. Жала й відложила серп та пішла до недалечкого джерела напитися води, щоб загасити спрагу.

Начерпала долонями води, аж глип, а в долоні зернятко гороху. Ярина випила воду, а горошинку кинула на землю.

Тай пустилася назад до постаті, де серп

оставила. Аж дивиться, а горошок поперед неї скакіць, скакіць, котиться.

Це здивувало її трохи. Та не дуже звертала на це увагу, а й знов забралася до праці, жала дальше пшеницю.

Коли скінчила жати, сплели вінок із колосків пшениці тай із співом вертали до дому. Аж дивиться Ярина, а той самісенський горошок усе котиться й котиться поперед неї. А понад нею півкругами ластівочка веться тай щебече раз-у-раз:

— Зїж горошинку, зїж горошинку!

Ярина без надуми хопила горошок і проковтнула.

А в ночі мала сон. Явилися їй усі тройко діти: і Оленка, й Хведірко й Іванко. Оленка десь ніби каже до неї:

— Мамо, не забороняйте Покотигорошкови визволяти нас із неволі.

Рано, тільки пробудилася Ярина, оповіла дідови Артимови все й про горошок, що котився, й про ластівку, що щебетала, й про сон свій дивний. А дід Артим вислухав тай каже:

— Я так думаю, що тобі народиться син, якому доля судила визволити твоїх старших дітей.

Ярина без надуми хопила горошок і проковтнула.

Слова Артима сповнилися. В Ярини небавом народився син. За порадою діда Артима назвали його Покотигорошком. Гарний удався хлопець! Відразу можна було пізнати, що виросте з нього здоровий, ставний та дужий парняга. І з малечку вже любив пробувати сили. Ще малим був, а вже підносив такі тягарі, що й старому не під силу були. Узяти величезне колодище, це для нього було ніщо! От що вам палицю. Віз повний снопів міг вивернути, це забавка для нього.

А ріс мов на дріжджах. Ще йому й десять літ не минуло, а вже всіх парубків перейшов ростом. І боялися його вже тоді. Раділи батьки сином і в думку не приходило їм те, що треба буде й із цим сином розпрощатися.

Мати наче забула про свій сон, а батькові за роботою ніколи було й думати про це. Не забув тільки старий Артим. Він часто оповідав Покотигорошкови про його сестру та братів, що пропали, про його дивні народини та про те, що снилося матері після того, як проковтнула горошок.

— Я мушу, я мушу визволити їх!

У діда горіли очі жаром гордості. Буде з нього лицар над лицарі, — думав старий.

4. Покотигорошок вибирається шукати сестри та братів.

Аж прийшов і його час.

Він поклонився батькови в ноги тай каже:

— Батечку, підіть до коваля, нехай викує мені сильну залізну булаву.

— А на що тобі, сину, такої булави?— питає батько.

— Чудно, що ви, батьку, не здогадуєтесь. Прийшов мій час і я мушу йти визволяти Оленку, Хведірка та Іванка. А без оружжа ніхто не йде на бій. Ця булава буде моїм оружжам.

Послухав батько сина та пішов до коваля. Коваль викував булаву: важку, та сильну. Звичайно, як залізна булава. Батько ледви доніс її, такий тягар. А Покотигорошкові чомусь не дуже припала до вподоби. Узяв він булаву і вийшов на чисте поле, розмахнувся й як кине булаву в гору. Тільки зашуміло. Аж понад хмари полетіла вона. Полетіла тай нема. Покотигорошок ходить по полі тай жде, щоб булава впала йому назад до рук. Ждав, ждав так не годину, не дві, а ціле допрудне. Вкінці почув знову шум. Булава почала звільна спадати. А Покотигорошок підставив мізинний палець. Булава впала на палець і —

всі аж ахнули з дива: Булава переломилася на пальці на двоє. Віддав Покотигорошок переломану булаву батькови тай каже:

— Віддайте її ковалеві! Скажіть, що до нічого вона! На мойому мізинному пальці зломалася. Нехай викує сталеву.

Приніс батько сталеву. Як пустить її Покотигорошок, то полетіла в гору — ген, ген понад хмари. Пустив він її ранним ранком, а щойно над вечір злетіла вона. Покотигорошок зновуж підставив мізинного пальця й булава упала. І не зломилася вже, тільки зігнулася. Тоді вже Покотигорошок сам пішов до коваля тай каже:

— Не придатна мені й ваша сталева булава. Викуйте мені мосяжну.

Три дні кував коваль і викував булаву на славу. Та Покотигорошкови вона легка мов перце. Кинув він її в гору рано тай не ждав. Пішов батькові помагати при роботі. Пішов спокійненько і вечером спати. Аж на другий день під полудне почули всі страшенний шум. Неначе б ціле стадо орлів летіло. Щойно тоді вийшов Покотигорошок, підставив мізинного пальця тай жде. Ще довгенько ждав, заки булава гупнула на його палець. І знов ахнули всі з дива. Булава вже не зігнулася.

— Добра буде! — сказав Покотигорошок.
— Тепер можу йти в світ. — Радий та веселий узяв він булаву тай пішов у хату:

— Батьку, ненько! Благословіть мене на дорогу.

Мати вдарила в плач, а батько голову понурив.

— Ти вже, сину, четвертий із наших дітей ідеш в світ. Як ти пропадеш, то вже з тобою пропаде остання наша надія.

— Батьку, нене! Я мушу йти! Мене кличе внутрішній голос, совість моя! А це важніше над усе. Я мушу йти!

Тут вмішався й дід Артим:

— Не спиняйте Покотигорошка! Чи ви думаєте, що як його задержите, то збережете для себе? Ніколи. Із туги зів'яне він, мов та квітка без роси.

А Покотигорошок:

— Не журіться, батьку, ненько, я певний, що визволю сестру і братів. Це, що моїм братам не вдалося, мені мусить вдатися. У братів була добра воля, та не було ні віри, ні витревалости. А без них ніяка справа не вдасться.

Що ж було діяти батькові та неньці? Поблагословили. Мати наловила синові харчів у торбину й він розпрощався тай пішов.

— Нехай тобі Господь помагає! — прощали його батько та мати. — А скоро вертай!

— Верне, мусить вернути! — говорив твердо дід Артим.

5. Зустріч і двобій Покотигорошка з Лихом.

Іде, іде Покотигорошок, аж і ліс перед ним. А на першій деревині на гильці ластівочка сидить. Як побачила Покотигорошка, злетіла, стала кружляти навкола нього та щебетати:

— Хапай Лихого, хапай Лихого за бороду!

— Ага, — думає собі Покотигорошок, — значить, сестра й брати в якогось Лихого в неволі.

А голосно каже до ластівочки:

— Ластівочко, добра птичко, покажи мені дорогу, де найду братів, сестричку тай проклятого лихого.

Ластівочка стрілою понеслася попереду Покотигорошка. А Покотигорошок за нею та за нею.

Так зайшов аж на роздорожжа в лісі. Тут ластівочка десь пропала. Станув Покотигорошок і задумався:

— Куди тепер мені йти?

Аж чує, з дерева щось наче обзивається до нього, питає щось. Глядить Покотигорошок у гору, а там на дереві чудовище: кудлате від ніг до голови, уха й ніс величезні, очі маленькі та меткі, а борода довга, довга впятеро так, як саме чудовище.

Чудовище вчепилося хвостякою за гиляку й так зависло в воздуху. Гойдається на гилі тай питає в Покотигорошка:

— А ти куди, небоже? Чи не шукаєш ти кого?

— Я тобі не небіж! — відповів гордо юнак. — Я Покотигорошок, а ти Лихий.

— Ов, а відкіля ти мене знаєш? — зчудувався Лихий. Та ще більше зачудувала його відвага юнака. — А ти відкіля такий відважний узявся?

— Відкіля взявся, то взявся, досить що до тебе попався. Веди мене до своїх теремів та віддай сестру й братів.

— Ов, бачу, ти в гарячій купелі купаний, та воно так скоро не піде. То, небоже, не так о: віддай тай уже. Коли хочеш мати назад Оленку, Хведірка та Іванка, то треба виповнити перше умови, що я поставлю тобі.

— Які ж твої умови? — спитав Покотигорошок.

— Такі самі, які я твоїм братам поставив: мусиш битися зо мною! Побореш мене, візьмеш сестру й братів, а як ні, буде з тобою те саме, що й з ними сталося. Ти згідний?

— А вже ж, що годжуся, — відповів Покотигорошок, — ходім боротися.

— Стривай, — каже Лихий, — перше мусимо оба набрати сили. А щоб її набратися, мусиш попоїсти кременного хліба та залізного бобу.

— Як їсти, то їсти! Давай, — каже Покотигорошок.

Лихий свиснув на слуг. Слуги заразісінько внесли на золотих мисках хліб і біб.

— Ну, сідаймо, Покотигорошку, тай їджмо, — каже Лихий.

— Як їсти, то їсти! — каже Покотигорошок знову. — Бере і їсть, аж хата ходить! Сперіщив увесь хліб і біб, як Лихий ще половини не зів.

— Давай ще, коли маеш! — каже до Лихого.

А Лихий очам своїм не вірить, шкіра вже дріжить на нім. — Ов, із ним не легка буде справа! — думає й їсть далше.

Зів і він.

— Ну, тепер ходім боротися! — каже Ли-

хий, та вже не такий певний та гордий був голос у нього, як тоді, коли говорив те саме до Покотигорошкових братів.

— То ходім, — каже Покотигорошок. — Поправив ремінь на собі, узяв булаву й подався за Лихим. Прийшли на тік, а там два юнаки лежать неживі.

— Хто це? — питає Покотигорошок.

— Це твої брати, — що я їх поборов, — каже Лихий. — І тебе таке жде.

— Це ще вилами на воді писане, — відповів Покотигорошок. — Я думаю, що тебе переможу.

— Ха, ха, ха! — засміявся Лихий, — ти мене! Мене, що доси ще мене ніхто не переміг? Ти знаєш? Зі мною на двобій ставали такі, що їм рівні не було в світі, а я дав їм раду. І ти думаєш перемогти мене?

— А вже ж! Та що будемо багато слів гратити! Я на слова не кріпкий, а на силу! Ходім боротися, а тоді побачиш!

Почався двобій. Покотигорошок схопив Лихого попід пахи, а Лихий його й почали змагатися. Лихий пробував кинути ним об землю, як це зробив із Хведірком та Іванком. Та де там! Покотигорошок як вріс у землю ногами. Ні рушити його, не то кинути.

А жиласті рамена Покотигорошка стискають його мов кліщами. Лихий вився як вуж, щоби вихопитися з рук силача, та все дарма.

Довго вони так борикалися, аж у кінці зовсім знемігся Лихий. Тоді став він просити Покотигорошка:

— Пусти мене, пусти! Я віддам тобі сестру й усе зроблю, що хочеш!

Покотигорошок на хвилинку завагався:

— Справді, що мені з його смерті? Може справді пустити, коли обіцяє сестру.

Аж тут де не взялася ластівочка, сіла на закратованому віконці тай щебече:

— Не вір йому, не вір йому! Він обманить тебе! Тепер він у біді проситься, золоті гори обіцяє, а як змилосердишся, й пустиш його, він не додержить слова.

Це опамятало Покотигорошка:

— Правду каже ластівочка, він у біді проситься, а як вийде з біді, то знов буде старатися підставити мені ногу.

А Лихий проситься далше:

— Пусти, пусти! Усе тобі зроблю, що хочеш!

— Не хочу нічого від тебе! Не мав ти милосердя для моїх братів, не маю я для тебе.

І підніс Лихого в гору, наче перце й як не

гупне ним до току! Чудовище тільки раз скрикнуло тай по нім. Став Покотигорошок над ним та думає:

— Зле я зробив, що вбив так відразу цю потвору. Нехай би був перше віддав мені Оленку.

Та тут пригадав собі ластівочку:

— Вона заведе мене до сестри.

І став він просити ластівочку:

— Ластівочко-щебетушко, заведи мене до сестрички!

І ластівка злинула з закратованого вікна тай простісенько до вежі.

А Покотигорошок за нею. Уже він під дверми! Глядить, а двері на сім замків замкнені, сімома печатками запечатані.

Та сказав собі Покотигорошок:

— Як хтось чогось твердо хоче, то мусить осягнути.

І як не гупне булавою в двері. Раз!! повідлітали всі печатки! Два!! Пустили всі замки.

Увійшов Покотигорошок у кімнату.

— Здорова була, сестричко Оленко!

А Оленка видивилася на нього тай каже:

— Хто ти, лицарю, що мене зовеш сестрою? Я тебе не знаю! Ти ні Хведірко, ні Іванко! А я більше братів не мала...

Тоді Покотигорошок розказав Оленці все, як було. Коли Оленка почула, що Хведірко та Іванко не живуть, так стала ридати та заводити, що Покотигорошок ніяк не міг заспокоїти її.

Тоді саме прилетіла ластівочка до Оленчиного віконця та стала щебетати:

— У гаю там кущ калини, під калиною керниця, а з керниці рине й рине все живущая водиця. Начерпніть води живої, покропите братів водою, оживуть брати від неї і віднайдуть силу свою.

Як почули це Покотигорошок із Оленкою, не гаялися ні хвилиночки, побігли в недалекий гаї. Не потребували довго шукати живущої води, бо добра ластівочка летіла попереду них і завела їх до самого джерела. Оленка начерпла води й обоє вернули на тік, де лежали Хведірко та Іванко, чи радше їх тіла.

Оленка приснула водою на одного й на другого брата. І відразу бліді їх лиця зарум'янилися, потім брати почали поволи ворухитися, а там і очі розплющили. І стали роздивлятися неначе по довгому важкому сні. Довго не могли вгадати, де вони й що з ними діється.

Вкінці Хведірко перший підвівся. Кріпкі-

ший був. Підвівся, сів, протер очі тай каже до себе:

— Але ж важкий, важкий сон мав я!

— Ой, братчику Хведірку! Це не сон був, це була смерть. Тебе вбив був Лихий.

Аж тепер пригадав собі Хведірко все, що з ним було.

— Ах, це я боровся з Лихим за тебе, Оленко, й він переміг мене.

— А так, перше тебе, а потім Іванка.

— І Іванка? І він боровся з Лихим?

— Ходив, ходив, — сказав Іванко, що теж уже прийшов до себе.

Тоді Хведірко:

— Та як це сталося, Оленочко, що ми знов живі?

— Подякуйте за це братови Покотигорошкови, — сказала Оленка.

— Покотигорошкови!? Ми такого брата не мали й загалом не було більше братів, крім нас двох.

— Не було, а тепер є! Покотигорошок народився вже потім, як вас Лихий повбивав.

І оповіла братам усе, що їй оповідав Покотигорошок. Зраділи брати та стали розпитувати Покотигорошка, як там дома живуть батько, мати та дідусь. А Покотигорошок каже:

— Годі тратити час на говорення, ходім до дому, самі побачите все.

— Добре кажеш! — сказали брати.

— А що зробити з тілом Лихого? — спитала Оленка.

— Треба спалити, — каже Покотигорошок, — бо може яка мара оживити його живущою водою.

І наносили дров, запалили ватру й кинули на неї тіло Лихого. Тіло згоріло, а попіл вітер розніс по всьому світу.

Кажуть, що тому тепер так багато лихого на світі. Брати повинні були попіл закопати десь у дебрі, а так тепер повно його, як того хабазя. . . . І пішли всі четверо до дому.

Гей, як зраділи родичі, мов на ново на світ народилися. А дід Артим аж у долоні плескав на radoщах та все приговорював:

— Я казав, що вони вернуться, я казав, що вони вернуться! . . . .

6. Покотигорошок кидає рідну хату тай іде в широкий світ.

От одного разу пізною вже осеню сказав батько до синів:

— Запрягли б ви, хлопці, волів та поїхали в ліс по дрова, бо зима йде.

— Добре, тату, — каже Хведірко, — поїдемо.

А тоді ліси ще не були панські, були нічий; людські та Божі, як кажуть. Рубав, хто хотів і кілька хотів. І всім було доволі. Запрягли всі три сини волів тай поїхали там, де найкраща грабина та бучина. Трома возами. Рубали, рубали сини дрова до пізнього вечера, заки наладували всі три вози тай стемніло.

Само собою, що найбільше рубав Покотигорошок. Здоровезні буки клав він на віз мов тонке пруття. Обох братів аж зависть хапала. А вже найбільше Хведірка. Він не видержав і коли Покотигорошок відійшов був дальше в ліс, сказав до Іванка:

— Оцей Покотигорошок зовсім непотрібно прикотився в нашу родину. Краще було б, щоб він був не родився. Бачиш, який він сильний. Він хоч наймолодший, напевно візьме по батьковій смерті верх над нами й буде приказувати нам.

Іванко не відповів нічого. Та по виду його пізнав Хведірко, що й він думає так само. Коли вже всі вози були заладовані, каже Хведірко:

— Годі нам під ніч вертати до дому й на-

мучилися ми чимало, спочити треба тай ніч тепла, лісом важко їхати.

— Добре, — каже Покотигорошок, — ночуймо в лісі.

А недалечко була чимала поляна. На поляні ріс віковий дуб. Брати уставили вози так, що вони творили неначе табор. Із цього боку, де табор був відкритий, розвели ватру. Волів пустили на пашу, самі поклалися спати в середині табору. Покотигорошок поклався під самим дубом. Зараз і заснув здоровим сном. Хведірко довго не спав, думав щось, Вкінці спитав півголосом Іванка, що спав біля нього:

— Ти спиш, Іванку?

— Ні, чогось не можу вснути.

— І я не можу. Цей Покотигорошок не сходить мені з думки. Все здається мені, що він схоче верховодити над нами тому, що дужчий від нас.

— Знаєш, поки ти мені цього не сказав, не приходило мені воно на думку. Та тепер також не дає мені спокою. . . .

— Як ти думаєш, чи не добре було б, як би ми використали це, що він так твердо спить і позбулися його. . . .

— Що ти думаєш, убити його?

— Ні, борони Господи, деж я каляв би руки кровю рідного брата, — сказав Хведірко. — Я тобі признаюся, я вже дома над цим думав і дав ковалеві викути сильний ланцюг. Я маю його тут зі собою. Ми прикуємо його так, як він спить і зараз їдемо. Віз його з дровами візьмемо в середину, воли самі підуть.

— А з ним що буде?

— Ніби з Покотигорошком? Туди люди рідко заходять. Буде так прикований лежати, то або з голоду згине, або яка нечиста сила вхопить його.

— Гаразд, нехай буде по твоєму, ти старший, мені тебе слухати.

— Тож згода! Та ще мусиш мені присягнути, що нікому дома, ні нікому чужому не зрадиш нашої тайни. Присягнеш?

— Присягну! — відповів Іванко. І присягнув.

І тоді, як він присягнув, нагло зашумів сильно весь ліс і наче щось дико зареготалося. Та обидва брати не звернули на це уваги.

Зараз забралися до роботи. Прикували Покотигорошка сильно до дуба. Ланцюг був так штучно зроблений, що так обвив Поко-

тигорошка, що він не міг і ворохнутися. Коли скінчили своє погане діло, впрягли волів тай відіхали. Як приїхали до дому, батько та мати зараз спитали про Покотигорошка.

А брати відповіли:

— Ми не занемо, що з ним сталося. Він відійшов на бік. Казав, що йде кращої будучности шукати. Ми кликали його тай кликали добрі дві години. (Тому так припізнилися!). Та все дарма! Він не відзивався. Що ж було робити? Ми взяли його віз у середину тай приїхали. . . .

— Ой, падоньку наш, — зрепетувала мати, — може що лихого приключилося йому?

Та дід Артим успокоїв її:

— Не бійся, не з тих наш Покотигорошок, щоб не дав собі ради й у лиху. Побачиш, завтра рано він буде тут.

Обидва брати на дідові слова понурили голови в долину. Дід завважав це, та не сказав нічого. Дідові слова заспокоїли Ярину. Тільки Оленка коли була сама з дідусем у хаті, сказала до нього:

— Дідусику! Мені так здається, що Хведірко та Іванко щось недоброго заподіяли Покотигорошкови. Я вчитала це в їх очах.

— І я так думаю, Оленочко, — відповів старий Артим. — Та не бійся про Покотигорошка, не з тих він, щоб хтось міг пошкодити йому.

— Та що ж вони могли зробити йому? — питала Оленка.

— Не знаю, кохана, та завтра почуємо.

Хведірко й Іванко не могли цеї ночі заснути. Тільки оберталися з боку на бік. Одно, що непокоїли їх слова діда, що Покотигорошок поверне. Ануж, справді поверне, що тоді буде? А друге: таки гризла їх совість.

Зате Покотигорошок проспав смачно в лісі всю ніч. Він чув усю розмову братів і не спав, як оба брати приковували його до дуба. Тільки прикинувся, буцім спить. Як брати відіхали, розірвав ланцюг, вирвав вікового дуба з корінням та подався до побережника й там переночував. А забув я сказати, цей побережник не пильнував ліса перед злодіями, тільки наглядав, щоб у лісі все було в порядку, чистив його з сухого ломача та доглядав лісової звірини. Саме тоді побережник вернув також із ліса й дуже дивувався, що Покотигорошок міг такого дуба двигнути.

— Це був найстарший дуб тут у лісі, — додав.

Ранним ранком Покотигорошок розпро-

щався з побережником, закинув собі дуба на плечі й подався до дому. Як скинув дуба перед хатою, то аж хата стряслася.

Всі виглянули в вікно, а Оленка таки вибігла з хати й за хвилю вернула:

— Тату, мамо, діду! Покотигорошок вернувся, — скрикнула на радощах.

А Покотигорошок уже й у хаті.

— Тату, мамо, — каже, — й ви діду, поблагословіть мене на дорогу. Я мушу йти в світ, бо так мені суджено.

Мати аж руки заломила:

— Сину, чому ти хочеш кидати нас?

А Покотигорошок каже:

— Мамо, не плачте, так доля хоче, така божа воля, я мушу йти. Я не родився на те, щоб орати та засівати, а щоб добро людям на світі робити.

Що не наговорилися батько та мати, нічого не допомгло! Покотигорошок усе своє:

— Мушу тай мушу йти!

І поблагословили батько, мати тай дід Артим.

Потім каже до Хведірка та Іванка:

— Ходіть, допоможете мені занести дуба під шопу.

Брати вийшли, а він каже до них:

— Ось вам ваш ланцюг! Досить добре придуманий, та на мене за слабий. Ви даремно боялися, що я над вами схочу верховодити! Я бажав вам добра й бажаю дальше. Оставайте здорові.

Тай пішов у світ за очі.

7. Покотигорошок знаходить собі товаришів.

Іде Покотигорошок полями, лісами. Та пусто в нього і в душі та у серці, як на тих полях, що тільки стернею жовтіють. Тепер він сам саміський на світі широкому, не має нікого, нічого. Іде лісом, вяле листя шелестить під ногами. Воно ще не давно на дереві пишалося, зеленіло — а тепер буйний вітер носить ним, кидає ним, куди захоче. От так і ним тепер доля кидатиме. . . . Вийшов на узлісся. А там посеред кущів ліщини дуб конаристий та розлогий стоїть. Зірвався сильний вихор та з диким ревом кинувся на дуба, неначе з корінням вирвати його хоче. Та дарма! Дужий, могутний дуб відбиває всі напади й шумить іще собі весело, наче насміхається з даремних зусиль вихру.

І відразу прояснилося в голові Покотигорошка. Неначе новий ясний світ отворив-

ся перед ним. Випрямився, розправив дужі рамена та сказав собі:

— І чого я розмазався як баба! Я, що дуби вирываю з корінням. У кого сила й здоровля тай розум ясний, тому світ широкий отвором стоїть: “Здобувай мене!” каже. Жаль батька, неньки, а вже найбільше дідуся жаль, коли подумаю, що тужити будуть за мною, та довго воно не буде! Мають біля себе двох синів і дочку і з часом перестануть тужити. А я не на те вдався, щоб гречку сіяти та спокійно хліб жувати. Пригод моя душа бажає, пригод і на добро світа використати мою силу.

І вже веселий та вдоволений іде далше. Вже й веселої пісні затягнув. Іде, іде, аж глядить: напроти нього йде чоловік. Поздоровили один одного, а там і розговорилися. І довідався Покотигорошок, що цей чоловік такий самий бурлака, як він.

— Не можу я дома сидіти, тягне мене в світ широкий. Пригод бажає моя душа. Чого ж марнувати силу на місці, коли вона в світі може придатися? Я, чоловіче добрий, таку маю силу, що як подую на воду, то хоч найглибше озеро, хоч море глибочезне, а продую до дна. Від того називаюся Продуй-вода.

— Знаєш що, Продуйводо, станьмо товаришами й ходім разом у світ. Я, бачиш, силач, що дуби вириваю з корінням. Один одному придамося в дорозі.

— Згода, будьмо товаришами, а там і побратимами може станемо.

І пішли разом. Покотигорошок оповів йому про своє життя, а Продуйвода про своє.

— Я, — каже Продуйвода, — був уже великим багачем і жив над великим морем. А в морі, знаєш, усякі багатства і перли дорогі й коралі, а й скарби в затоплених кораблях. От, я бувало, сяду на чайку тай попливу на саму середину моря. Продую море аж до споду, до дна самого, тай що там побачу цінного, вибираю тай на чайку і вертаю до дому. Часом привезу перел і коралів стільки, що хоч крамницю закладай. Нераз відкрив я затоплений корабель і забрав усе з нього, що цінне: гроші, золото й срібло тай веселий і щасливий вертаю до дому. Багач уже був я.

Раз поїхав я так, продув воду на середині моря, аж там під коралевим кущем бачу, спить така чарівна дівчина. Я приглядаюся їй, приглядаюся — очей не відірву! Аж вона розплющує очі, дивиться на мене довго-довго, а далі й питає:

— Хто ти будеш?

— Я Продуйвода! — кажу.

— Продуйвода? — каже дівчина. — То ти тут отворив море, що?

— А я, — кажу.

Дівчина знов дивиться на мене, а вкінці каже:

— Ти сподобався мені. Ти будеш мій! Хочеш? Тобі добре буде тут.

Я згодився. Вона повела мене в свої хрустальні тереми. Тут довідався я, що вона княгиня Мелюзин — тобто морських русалок. Жив я там і добре мені було. Та була в її поchetі панянка Мелюзина, ще краща від княгині. Вона також залюбилася в мені. Добра була, то й я їй був прихильний — однак не зраджував княгині. Та княгиня завважила скоро цю мою прихильність до дівчини й стала мені робити докори. Я впевняю її, що я тільки її, княгиню люблю, то вона все:

— Ти не смієш на неї навіть дивитися!

А нещасливій Мелюзині так докучала, била її, знущалася над нею, що бідне дівча трохи очей не виплакало, а далі не видержало тай пожалувалося морському цареві Чорноморови. А в морі такий звичай, що всім морським Мелюзинам не вільно кохатися з людь-

ми. Як про це цар Чорномор довідався, то такий лютий став, що борони Господи! Таку бурю учинив на морі, що ще як світ світом такої бурі не було. Які були кораблі на морі, всі пішли на дно.

Тоді княгиня злякалася й каже:

— Тікай, тікай, бо буде лихо й тобі й мені!

Я зараз продув воду зі споду на верх тай з чайкою вплив на гору. Буря кинула мою чайку біля самого берега. Я скористав із цього тай вплигнув на берег. І так вирятувався.

— І вже більше не бачив ти княгині Мелюзин? — спитав Покотигорошок.

— Ні, відповів Продуйвода, — бачився тільки з Мелюзиною з її почоту, що то через неї все те пішло. Вона оповідала мені, що цар Чорномор дуже був лютий, грозив, що найде мене, хоч би я де сховався й мусить помститися за зневагу морського царства. А княгиню Мелюзин замкнув у її теремі та велів китам берегти її, щоб нікуди з терему не виходила.

— То ти, друже Продуйвода, куди більше пережив уже, як я. Я хотів би зазнати таких пригод.

— Молодий ти та дужий, Покотигорошку, ще можеж і не таких пригод зазнати, — відповів Продуйвода.

Пішли даліше, аж напроти них іде чоловік теж силач неабиякий.

— Здорові були, товариші! — каже він їм уже здалека.

— Дай Боже здоровля й тобі! — відповів Покотигорошок. — Та чому ти зовеш нас товаришами, які ми тобі товариші?

— Бо ви йдете шукати пригод, тай я йду.

— Так? — каже Покотигорошок, — то ходім разом, у трійку безпечніше тай веселіше нам буде.

— Гаразд! — сказав чоловік.

— Та скажи нам, — каже Покотигорошок, — як ти називаєшся тай по чім пізнав ти, що ми йдемо шукати пригод.

— Називаюся Перевернигора, бо в мене така сила, що можу і гору перевернути. А пізнав я, що ви шукаєте пригод, по безжурности в ваших очах.

Пішли. Покотигорошок просив Перевернигору, щоб оповідав їм про себе.

— Як оповідати, то оповідати, — каже Перевернигора. — Я, бачите, вже в своїому життю бачив чимало й доброго й лихого. Проходив я ріжні царства, ріжні государства.

Здорові були товариші, каже він їм уже здалека.

Аж у кінці зайшов я за сім гір і за сім рік. Там над морем було князівство князя Івана Безрадного. Приходжу я у столицю, а там вам такий сум. Усі дами поприбирані на чорно, ніби хтось дуже знатний помер, а люди ходять похнюплені, понурі. Питаю я людей:

— Чого в вас такий сум? Чи князь, чи княгиня померла, чи що таке?

— Ні, — кажуть, — не помер ні князь, ні княгиня, тільки князівну мають дати змієві на пожертя.

— Князівну змієві на пожертя? — счудувався я. — А це як, на що тай якому змієві?

— Ти не знаєш, добрий чоловіче; в нас у горі за містом дванадцятиголовий змії має свою печеру. Щоб він не нападав і не нищив князівства, люди зобов'язалися дати йому що дня одну дівчину на пожертя. От тепер упав жереб на князівну й тому сум упав на всіх.

— І ви добровільно згодні на таку страшну данину? Чи нема у вас ні одного лицаря, що зважився б вбити змія?

— У нас усі бояться змія.

— То скажіть вашому князеві, нехай не дає князівни змієві, я вбю його, — сказав я.

Люди зараз побігли до князя, а князь за-

кликав мене до себе. Дав мені оцього меча, що я маю, тай каже.

— Як убеш змія, то до кінця віку мого буду твоїм довжником.

— Вбю! — я сказав.

Князь дав мені до товариства найвизначніших своїх войовників і ми пішли. Прийшли ми перед ту печеру, де сидів змії. Я хочу по лицарськи і кличу на змія:

— Я прийшов з тобою битися, виходи!

А він клятий ані чичирк. Це мене розлютило. Я хопив гору за вершок тай перевернув її. Змії зашипів, а я як махну мечем, усі дванадцять голов як маківки відкотилися. Гей як раділи тоді всі. Вернули ми в столицю, всі випитують нас. Така радість, така радість! А князь зійшов із престола тай кинувся обнимати мене як рівню собі тай каже:

— Чого жадаєш, лицарю? Усе сповню;

А я кажу:

— Нічого я не хочу, тільки оцього меча на памятку.

Князь дарував мені оцей меч і я пішов собі далі.

Каже Покотигорошок:

— Гарна твоя пригода, бо ти добро зро-

бив людям. Ми все повинні тільки добро робити!

— Ну, — каже Продуйвода, — ми вже оповіли тобі свої пригоди, тепер ти, Покотигорошку розкажи нам свої.

Покотигорошок розказав їм усе про себе аж до останньої хвили, коли кинув рідну хату.

— Бачиш, — каже Продуйвода, — ти перед хвилею казав, що треба все тільки добре робити, а ось твої рідні брати як обійшлися з тобою.

— Нехай їм Господь не памятає, — сказав Покотигорошок, — я на них не гніваюся. Як би не мої брати, я може не пішов би був у світ тай вас, товариші, не зустрів би.

— Воно правда, — каже Продуйвода, — що нема нічого злого, що не вийшло би на добре.

Оттак розмовляли три товариші тай ішли все дальше й дальше. Аж і ніч захопила їх. Та вони цим не журилися. Де-не-будь заночують. Хоч би й у лісі під деревом. Їм усе одно!

Аж глип, у лісі біліє гарна хатинка, наче палатка .

— Ось, і буде де переночувати, — каже Продуйвода.

— Тай вечерю зваримо, — каже Перевернигора, — у мене є трохи припасів.

В хаті не було нікого. Вони розгосподарилися, як у себе дома. Назбирали хворосту, розвели вогонь у печі, а Перевернигора став варити вечерю. Зварив, посідали, попоїли, тай пішли спати, позамикавши перше ворота й усі двері як слід.

Спали твердо, як сплять звичайно здорові.

8. Продуйвода та Перевернигора кухарять.

На другий день позривалися скоро світ тай стали раду радити, що їм робити. І вважали так, що два підуть на лови, а один останется варити обід.

Остався в хаті Продуйвода, а Покотигорошок та Перевернигора пішли в ліс на лови. Скоро звинувся Продуйвода. Приніс дров, приніс води тай узявся варити. Ще геть-геть було до полудня, як обід уже був готовий. Сів собі Продуйвода тай жде на своїх товаришів. Аж щось і стукає в двері.

Продуйвода виглянув за сінешні двері, аж там перед хатою таке чудовище, що й глянути лячно: кудлате від ніг до голови, у-

ха й ніс величезні, очі маленькі та меткі, а борода довга — в пятеро так, як саме чудовище.

Став Продуйвода тай дивиться на чудовище. А воно верещить:

— зараз пересади мене через поріг, я тут господар.

Як господар, то господар! Узяв Продуйвода чудовище на руки тай пересадив через поріг.

А воно:

— Посади мене за столом тай їсти давай!

Посадив Продуйвода чудовище за стіл тай поставив перед нього миску зі стравою. Чудовище на млі ока сперіщило все до чиста тай знову кричить:

— Їсти давай!

— Та вже нема що!

А чудовище, як не скочить із лавки тай до печі! Вибрало все, що тільки було й виїло, виїло, ні на сміх нічого не оставило. А тоді, як не хопить цибуха, що стояв у куті, як не зачне бити з усіх сторін нещасного Продуйводу. Вибило, вибіло добре тай зникло.

Збитий на квасне яблуко Продуйвода взявся в друге варити обід. Ледво скінчив, як оба товариші, Покотигорошок та Пере-

гернигора, вернули з ловів. Лови вдалися на причуд гарно. Буде завтра гарний обід.

Пообідали товариші тай спочивають.

На другий день раненько пішли Покоти-горошок і Продуйвода на лови, а Перевернигора остався варити обід.

І Перевернигора звинувся скоро та ждав приходу товаришів. Аж чує, стукає щось у двері.

Виходить, відчиняє двері та з дива аж ахнув. Перед ним чудовище кудлате від ніг до голови, уста й ніс величезні, очи маленькі та меткі, а борода довга, довга в пятеро так, як саме чудовище.

Перевернигора аж очи вирячив, так дивиться тай:

— Чого ти тут хочеш? — питає.

— Що я хочу? — Звершало чудовище. — Я тут господар! Пересади мене через поріг!

Перевернигора пересадив.

— Давай їсти! — кричить чудовище.

Перевернигора поставив перед нього страву, — чудовище виїло все до чиста тай знов кричить:

— Давай ще!

Дав Перевернигора ще. А чудовище зіло й се, тай знов кричить:

— Давай, давай ще!

Думає Перевернигора:

— Біда буде, як ця прожора все виїсть і не оставить нічого моїм товаришам. І став просити:

— Будьте ласкаві, заждіть хвилинку, нехай щось приготую, бо не маю нічого готового.

Та мацапура не ждала: Зіскочила мов віврка з лави до печі. Виїла, виїла все, що тільки було тай за цибух і нуж бити ним Перевернигору. І заки ще Перевернигора міг отямитися, зникла — тільки вітер загув за чудовищем.

Болить спина в Перевернигори, все болить. . . . та нема часу стогнати, треба думати про новий обід для товаришів. Ледво зготувив обід, як Покотигорошок і Продуйвода зявилися. Лови вдалися ще краще, як учора.

Каже Перевернигора:

— Ну, Покотигорошку, завтра на тебе черга варити обід! — тай підсміхнувся.

— А вже ж, — каже Покотигорошок, — побачите, який із мене славний кашовар. Та чого ти підсміхуєшся, товаришу?

— Оттак собі! — відповів Перевернигора.

Заки обчистили впольовану звірину і вечеріти стало. Взялися вже всі три варити вечерю. Повечеряли тай полягали спати, бож рано треба Продуйводи та Перевернигорі йти на лови. Покотигорошок зараз і заснув. А Продуйвода й Перевернигора довго не могли вснути; в обох болліа спина від цибуха чудовища. І питає Продуйвода Перевернигора.

— Чого ти, товаришу, підсміхався, як говорив до Покотигорошка, що на нього черга варити обід?

— От так собі!

— Е, не оттак собі! Скажи правду, чи в тебе не був який гість?

Поглянув Перевернигора на Продуйводу тай пізнав із очей, що він знає все.

— А в тебе був? — питає Продуйводу.

— А був! — відповів Продуйвода. — Був, бодай пропав! — І оповів усю свою пригоду з чудовищем.

— Таке саме було й зо мною, — сказав Перевернигора.

— Цікаво, як то буде з нашим Покотигорошком? — каже Продуйвода.

— Ой, покушає й він цибуха,

9. Покотигорошок зустрічається знов з Лихим.

Раннім ранком позривалися всі три товариші, повмивалися, поснідали тай Продуйвода й Перевернигора пішли в ліс на лови, а Покотигорошок остався в хаті кухарити. Варить, пече, висмажує. Такі запахи розходяться по хаті, що аж мило.... А Покотигорошок звивається тай ще підспівує собі. Тільки сонце стало на полудне, як застукало щось у двері.

— Ов, скоро вертають із ловів мої товариші! — подумав Покотигорошок, тай пішов відчиняти двері. Відчинив, аж це не його товариші, а чудовище, кудлате від ніг до голови, вуха й ніс величезні, очи маленькі та меткі, а борода довга, довга в пятеро так, як саме чудовище!

— Овва, — зчудувався Покотигорошок, — а Лихий відкіля тут узявся?

А чудовище собі:

— А ти думав, Покотигорошку, що спалиш мене тай уже мене не буде? Дужий ти, дужий! Ти думав, що як спалиш мене, то я вже пропав. А я, бачиш, ось перед тобою! Ха, ха, ха! Пересади мене через поріг, бо це моя хата!

— Була твоя, а тепер моя! — відповів Покотигорошок. — Хочеш до мене в гості, маєш ноги, то сам перелізь.

І Лихий перескочив через поріг, викарабкався на лаву тай до Покотигорошка:

— Давай їсти!

— Я ще для тебе не варив, постривай, звярю якої юшки тай дам тобі, — відповів Покотигорошок.

— Давай їсти, давай їсти! — кричить Лихий.

Цього вже було за багато Покотигорошкові.

— Зараз почастую тебе, мацапура! — сказав та як не вхопить свою булаву, як незначне бити! Чорт такий вереск підняв, що аж вуха дерло. . . . Бив Покотигорошок, бив, аж поки Лихий не впав неживий.

Тоді виніс за хату й забив його лапи й бороду в дубовий пень. . . .

— Покажу товаришам, якого то я звіра вполював, вони певно не вполюють такого.

І вернув до хати тай жде на товаришів.

Довго не приходили вони. Вкінці прийшли. Лови не дуже їм удалися.

Дивляться, а Покотигорошок такий веселий та радий. Товариші з дива не можуть

зійти. Продуйвода не видержав і спитав таки:

— Чи не мав ти гостей, Покотигорошку?

— Чому ні! був давний мій знайомий.

— Ну, і що?

— Нічого, що ж би? Заховувався як не гість і я сперішив його так, що душу виперлс з нього. Ходіть, покажу вам його.

Пішли. Аж дивиться Покотигорошок, а там, де був пень — тільки яма, нема ні пня, ні Лихого.

— Віджила несамовита біда, — каже Покотигорошок.

Від ями, де був пень, ішов слід, куди Лихий волік цей пень. Товариші пішли за слідом і зайшли під височезну гору. Слід губився в маленькій норі, так що тільки хіба миші-туди пролізти.

— Стривайте, я тут пораджу, — каже Перевернигора. І в миг ока перевернув гору. Дивляться всі, а на місци, де була гора, чимале озеро.

— Тепер моя робота! — каже Продуйвода. І як подув, так відразу вода розступилася аж до самісінького дна. Дивляться, а там на дні озера така чудова палата, уся з хрусталу. Та до палати нема стежки. Довкола стіни стрімкі, спадисті.

— Стривайте, порадимо якось, — каже Покотигорошок. Добув з тайстри довгу линву й каже:

— Ви держить линву, а я спущуся по ній на спід. Як найду в палаті дорогі річи, привяжу до линви й сіпну її раз. Тоді маєте тягнути скарби. Коли ж сіпну тричі, то це буде знак, що вже нема нічого, що маєте тягнути мене.

Товариші згодилися й спустили Покотигорошка на дно.

10. Покотигорошок у дебрі.

Коли Покотигорошка вже спустили на дно озера, він відв'язався та пішов простісенько до палати. Увійшов до середини, дивиться, аж там у кімнатці сидять три дівчині та мережують рушники золотими та срібними орлами. А Лихий спить біля них таки з колодою.

— Що ви за одні? — питає Покотигорошок у дівчат.

— Ми в неволі в цього Лихого.

— Це його палата?

— Його. Він забрав нас від батьків наших і держить тут, нікуди не пускає.

— Як допоможете мені, то я вас визволю, — каже Покотигорошок.

— Нас не можна визволити інакше, хіба що його вбеш, — каже одна з дівчат.

— Ба, вбити його не можна, — каже Покотигорошок, — я його вже двічі затовк на смерть, та він усе віджив.

— Можна, — каже друга дівчина. — Раз, коли він прийшов дуже побитий, я питала його, чи він може вмерти, а він сказав мені, що треба його вбити й жовч виняти — то буде по нім. Убити можна тільки мосяжною булавою.

Як почув це Покотигорошок, як не гупне Лихого по його головищі, й голова на кусні розлетілася. Тоді він добув ножа зза пояса й витяв із Лихого жовч. Тіло Лихого закопав глибоко в яму й прикрив важким камінням, а жовч зілляв у каламар, що мав із собою, сильно закоркував і забрав зі собою.

Від дівчат довідався, що одна з них називається Любка, друга Славка, а третя Олеся.

Ця третя йому найбільше припала до вподоби. Була тиха й не хвалилася так, як Любка та Славка.

— Ну, дівчата, — каже Покотигорошок, — тепер вернемо на світ. Та шкода, щоб стіль-

ки скарбів тут марнувалося. Кожна нехай візьме собі, кілько зможе золота тай самоцвітів і мої товариші, що ждуть там на мене, витягнуть вас на гору.

Дівчата метнулися за золотом та самоцвітами й незабаром були готові. Покотигорошок привязав насамперед Любку й потягнув раз за линву. І линва пішла в гору та за хвилю знов спустилася. Тепер пішла в гору Славка, а за Славкою Олеся.

Линва знов спустилася. А Покотигорошок думає собі:

— Гроші й самоцвіти лакома річ, нераз вводять у покусу й добрих людей. Хто знає, чи й мої товариші не схочуть позбутися мене, щоб не ділитися зі мною грішми. Треба їх випробувати. І привязав колоду до линви та потягнув тричі.

Линва пішла вгору та за хвилю колода впала назад на дно.

— Ось тобі товариші, — подумав Покотигорошок.

Та ще мало цього! Дивиться він, а за хвилю над ним наче срібна стеля стала. Догадався Покотигорошок, що це Продуйвода пустив назад озеро. А потім нараз стемніло.

— А це Перевернигора поставив гору на

старе місце. Тепер з відсіля мені виходу не буде, — зажурився Локотигорошок.

Та по хвилі сказав:

— Та чого так зараз в зневіру попадати! Якийсь вихід мусить бути. Пошукаю тай найду. Та перше треба зїсти щось і спочити.

Пошукав у коморі, найшов там мясива й інших харчів доволі, зварив обід, попоїв та веселший став.

— Тепер будемо шукати виходу.

Набрав у торбину харчів, а в торбу золота та самоцвітів і пішов шукати виходу. Не довго шукав, найшов вузький отвір у землі так, що тільки пролізти можна. Став лізти цим отвором. Довгий був отвір та вкінці Локотигорошок видістався на світло. Побачив над собою сине небо й лекше відітхнув. Розглянувся довкруги! Та ба, над головою правда, сине небо, однак видістатися звідсіля годі, дебра заглибочена.

І знов зажурився. Правда, їсти мав що, росли на дні дебри кущі малин та ожин, і риба дрібна була в потічку, що плив серединою дебри, та не вікувати ж йому в оцій дебрі! Однак, щож вдієш, яку раду тут найти? Не одну днину, не одну годину передумав він та нічого не видумав. Шукав виходу — нема! Хоч назад вертай у підземну палату.

Майже рік просидів він у тій дебрі. Всяко там було! Була й погода гарна, була й слота. Покотигорошок тинявся по дебрі, чей якось найде вихід. Не тратив віри. А хто не зневірюється, той видержить і найтяжчі удари долі.

Раз рийшов він так собі. Тиняється, тиняється по дебрі, аж тут як не пуститься злива. Покотигорошок побіг скоро — щоб схритися під густим малинником. Аж дивиться, а на скелі орлине гніздо. А в ньому орлята без матері. Так пищать, так пищать! Змокли зовсім. Жалко стало Покотигорошкові малих орлят; він зняв з себе кожушину, накрив їх, а сам скрився перед дощем під малинником.

Аж тут у воздуху зашуміло. Дивиться Покотигорошок, летить орлиця тай простісенько до гнізда.

А злива вже перестала. Бачить орлиця, що орлята накриті кожушиною тай питає їх, хто це їм таке добро зробив.

— Оцей чоловік, що там під малинником, — відповіли орлята матері.

Орлиця підійшла тоді до Покотигорошка тай дякує йому:

— Дякую тобі, добрий чоловіче за твоє добре діло; я спізналася, харчів для дітей

шукаючи, а діти мої тимчасом були б у зливі й погинули. Ти виратував мені моїх дітей від смерти. Чи можу я тобі стати чим у пригоді?

Дивиться Покотигорошок на орлицю, дуже вона та кріпка, могла б його двигнути й каже до неї:

— Чи не могла б ти винести мене на світ із цієї дебри?

— Це можна, — каже орлиця. — Тільки налови на дорогу багато риби, щоб я не втратила сил. Кілько разів я зверну до тебе голову, все кинь в клюв одну рибу.

— Гаразд, — каже Покотигорошок.

Наловив риб чимало і питає орлиці, чи вистане.

— Мабуть вистане! — каже орлиця. — Сідай на мене! Та вважай, за кожний раз, як зверну голову, вкинь мені в клюв рибу, а то я втрачу сили й ти розібешся до скель.

Покотигорошок забрав усе своє, набрав у кіш риби тай сів на орлицю.

Орлиця розправила крила тай підлетіла вгору. Летить і що хвилини обертається до Покотигорошка, а він їй у рот одну рибу кидає.

Довго, довго летіла вона. От, от уже долетить до краю дебри, ще кілька хвилин тай

уже стане на твердій землі. Серце в Покотигорошка на радощах живіше забилося. Воля! Воля жде!

Аж тут орлиця знов звертає до нього голову. Покотигорошок сягнув по рибу та якось кіш перехилився й уся риба, що ще була в коші, полетіла в дебру. І бачить Покотигорошок, орлиця тратить силу. Що тут робити? Гинути перед самою хвилиною, що ось-ось визволить його. . . . Ні, і без вагання вхопив ножа, втяв собі кусень литки й подав орлиці. Орлиця проковтнула й дужим розмахом крил понеслася вгору тай сіла на твердій землі.

І каже орлиця:

— Ти розумний чоловік і в небезпеці не тратиш притомности. Таких людей світ потребує. Розумних, притомних і добрих. А ти такий є! Тому маєш назад свою литку.

І приложила орлиця литку до ноги Покотигорошка. Потерла клювом і литка назад приросла.

Орлиця повернула назад у дебру до дітей, а Покотигорошок пішов шукати зрадливих товаришів.

11. Покотигорошок карає за зраду.

Іде він, іде не день, не два, аж приходять на одну гору. А там пастухи овець пасуть. Питає Покотигорошок у пастухів, чиї це вівці?

— Наших панів, — відповідають пастухи.

— А хто ж ваші пани?

— Вони недавно тут осіли, побудувалися й господарять.

— Багато мають поля?

— Поля? Го, го! і не змірити.

— І самі все обробляють?

— Та де самі. Вони нічого не роблять, люди роблять їм за гроші. Тут був голод торік, то вони давали людям збіжжя, а тепер мусять люди їм відробляти.

— То вони добрі люди, коли ратували людей від голоду.

— Ба, добрі! Вони за корець жита кажуть собі ціле літо робити. Тай служби мають багато й вона знущається над людьми гірше, як самі пани, — жалувалися пастухи.

— А вам добре платять?

— Та де, тільки що харчі дають.

— А як називаються ваші пани?

— А Господь їх знає? — кажуть пастухи.

— Та ось їх двори. Йдіть там і довідаєтесь, коли вам треба.

Пішов Покотигорошок. Увійшов у ворота, аж дивиться, а там Олесея цебер двигає, безрогам їсти несе. Така обідрана, аж жаль дивитися.

- - Здорова була, Олесею, — каже Покотигорошок. - - А ти чого така нещасна?

Олесея аж цебер опустила на землю.

- - Ах, це ви вернули, пане Покотигорошку. Яка я щаслива!

І став Покотигорошок розпитувати її про все. І довідався, що як Продуйвода і Перевернигора спустили були Покотигорошка назад, то були певні, що він там забився. Потім прийшли сюди. В тій околиці був голод. Вони в іншій землі, де не було голоду, накупили збіжжа й давали людям на відробок. І з того збіжжа забагатіли. Тепер ще й роздобули в якогось там князя грамоти, що вся земля тутешня їх і що селяни мають їм робити панщину. З року на рік багатіють. А як знущаються над людьми! Поженилися: Продуйвода з Любкою, а Перевернигора зі Славкою. Жінки не кращі від своїх чоловіків.

У грудях Покотигорошка кипіло. Він попращався з Олесею й пішов насамперед у двір Продуйводи. Хотів його важко покарати. Та

не довелося. Продуйвода, як побачив Покотигорошка, впав неживий, серце роздерлося в ньому зо страху.

Тоді Покотигорошок пішов до Перевернигори.

Перевернигора був у стайні, де гайдуки селянина карали за те, що не хотів робити панщини.

Били до крови. . . . На це надійшов Покотигорошок.

— Перевернигоро, що ти виробляєш? — скрикнув.

Пізнав Перевернигора Покотигорошка, та як не крикне на гайдуків:

— Киньте бити селянина, ловіть цього драбугу, він бунтар, він мені всіх людей тут збунтує.

— Не я збунтую, а ти сам проти себе збунтував усіх.

— Ловіть його, ловіть! — кричав Перевернигора.

— Стривай, не мине тебе кара за зраду товариша. Буде вона заразом пімстою за кривди над людьми!

І вдарив Перевернигору своєю мосяжною булавою так, що цей відразу впав неживий.

Покотигорошок велів слугам скликати людей. Проголосив їм, що ніякої панщини ніко-

му не мають робити й казав із великих шпихлів Продуйводи та Перевернигори роздати збіжжа селянам на прожиток та на засів, поховав обох зрадливих товаришів в одній могилі, прогнав із дворів Любку та Славку, двори перемінив на школу й шпиталь для селян і враз з Олесею перенісся в своє рідне село. Батько й мати його вже були померли. Дідусь ще жив, та вже осліп був. Все ж таки тішився, що чує бодай голос Покотигорошка й говорив на radoшах:

— Я все говорив, що ти вернешся до нас!

Покотигорошок оженився з Олесею, придбав поля стільки, що сам міг обсіяти та жив щасливо довгі літа.

Сумно йому було тільки коли згадав Перевернигору та Продуйводу.

— От, що виробляють гроші й багатство. І не лихі вони були люди, а так змарнувалися, — думав він бувало.

Найсумніша хвиля була для нього, коли прийшлося ховати діда Артима.

Давно це було. А люди й досі оповідають про Покотигорошка, його пригоди й діла добрі. Кажуть ще, що він у своїй кімнатці пе-

реховував каламар із жовчею Лихого й нікому не дозволяв узяти його до рук.

— Аж уже геть-геть по його смерті жінка одного з його правнуків з цікавості отворила каламар, а що надійшов її чоловік, випустила каламар із рук і жовч вилилася.

І від тоді, кажуть, знов Лихий узяв верх над світом.

Та вірять люди, що якийсь з нащадків Покотигорошка знов матиме силу свого предка й уба Лихого вже раз на все.

КНИЖКИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Коротка Історія України, для початкових шкіл, написав Іван Крип'якевич, з багатьма малюнками, 2 історичними мапами та найважливішими датами з історії України, видана на гарнім папері. Ціна ..... **.75**

Лис Микита, Івана Франка, ілюстрована, з додатком Фарбований лис. Ціна **.80**

Перша Книжечка, Український Повістковий Буквар, Матвійчука. Ціна .. **.55**

Друга Книжечка, для другого року науки, Матвійчука. Ціна ..... **.60**

Український Буквар, Рідна Школа. **.35**

Нова Початкова Читанка для Рідної Школи, Шклянки. Ціна ..... **.75**

Козацька Пімста, оповідання з козацької старовини, Чайківського. Ціна .. **.30**

Декляматор Сніп, том перший, для дітей і молоді, в трох частях. Ціна **\$1.25**

Замовлення шліть на адресу:

UKRAINIAN VOICE

Box 3626

Winnipeg Man.